

Onder een vergrootglas

Integriteitsbeleid Provinciale Staten van Fryslân

Noordelijke
Rekenkamer

Groningen
Fryslân
Drenthe

Onder een vergrootglas

Integriteitsbeleid Provinciale Staten van Fryslân

Opstellers	Edwin de Jong, Klaas Kwakkel en Anke Pietersma
Portefeuillehouder	Jan van der Bij / Anneke Beukers
Datum	10 maart 2025

Voorwoord

Geïnspireerd door de Algemene Rekenkamer en enkele decentrale rekenkamers doet de Noordelijke Rekenkamer onderzoek naar het integriteitsbeleid van de provincie. Integriteit is een onderwerp dat zeer in de belangstelling staat. Voor u ligt een eerste deelrapport: het deelrapport over de vormgeving en de uitwerking van het integriteitsbeleid van Provinciale Staten en de fracties daarin.

Uit het onderzoek blijkt, dat de Commissarissen van de Koning, samen met de griffiers, een sleutelrol vervullen op het thema integriteit. Zij agenderen dat, vervullen een vertrouwensrol en brengen gedurende een Statenperiode het onderwerp integriteit voortdurend onder de aandacht.

Het systeem van integriteitsregels en activiteiten ter bevordering van integriteit is grotendeels op orde, mede door de actieve bemoeienis van de eerder genoemde sleutelfiguren. Of het integriteitssysteem effectief is, is helaas lastiger vast te stellen: adequate informatie ontbreekt. Onze aanbevelingen hebben daarom betrekking op het jaarlijks aandacht besteden aan integriteit (bijvoorbeeld met het publiceren van een jaarverslag) en het systematisch in beeld brengen van de inspanningen en activiteiten, zowel kwantitatief als kwalitatief. Doel daarvan is waakzaam te zijn en verder te leren wat werkt of niet werkt.

We menen dat ons rapport behulpzaam zal zijn bij verdere activiteiten en ontwikkelingen op het gebied van integriteitsbeleid en zo de benodigde voortdurende aandacht op dit thema kan ondersteunen. Het is belangrijk te blijven leren van ervaringen; ook daarom is het belangrijk die vast te leggen.

We danken eenieder voor de samenwerking.

Anneke Beukers

Linze Schaap

Voorzitter

Secretaris-directeur

Inhoud

Voorwoord	2
Conclusies en aanbevelingen	4
Aanleiding en vraagstelling	4
Conclusies.....	5
Aanbevelingen	7
1. Inleiding	10
1.1 Inleiding.....	10
1.2 Doel- en vraagstelling.....	12
1.3 Beoordelingskader	12
1.4 Aanpak van het onderzoek.....	13
1.5 Leeswijzer.....	13
2. Provinciale Staten	14
2.1 Inleiding.....	14
2.2 ‘Aandacht: integriteit op de agenda’	14
2.3 ‘Duidelijkheid: integriteit gedefinieerd’	15
2.4 ‘Ethisch leiderschap: integriteit gemanaged’	15
2.5 ‘Integriteitsstrategie: evenwicht in aanpak’	16
2.6 ‘Maatregelen: integriteitsinstrumenten’	16
2.7 ‘Kritische reflectie: integriteit geëvalueerd’	17
2.8 ‘Weerslag van gevoerde gesprekken’	18
2.9 Samenvatting	20
3. Afzonderlijke Statenfracties	22
3.1 Inleiding.....	22
3.2 Aanpak uitvraag	22
3.3 Resultaten uitvraag	22
3.4 Samenvatting	23
Bronnenlijst	24
Bijlage 1: Lijst met geïnterviewde personen	25
Bijlage 2: Onderzoeksfasen	26
Bijlage 3: Beoordelingskader	27
Bijlage 4: Nawoord	30

Conclusies en aanbevelingen

Aanleiding en vraagstelling

Overheidshandelen en het gedrag van ambtenaren, bestuurders en volksvertegenwoordigers liggen onder een vergrootglas. Dat handelen en dat gedrag moeten deugen. Zo niet, dan kun je de overheid niet vertrouwen. Het vertrouwen van burgers in de overheid is toch al aan de lage kant.¹ Integriteitsschendingen, zoals fraude, belangenverstrengeling, maar ook ongewenste omgangsvormen, kwamen altijd al voor. De aandacht voor integriteit, in het bijzonder voor wat in de volksmond grensoverschrijdend gedrag wordt genoemd, nam de laatste jaren echter explosief toe. Die toename kan niet los worden gezien van de internationale #Metoo-beweging en recente schandalen bij onder andere TheVoice en Ajax. Daarnaast lijkt de toon van het maatschappelijke en politieke debat te verharden. Ook dat raakt aan integriteit omdat het over (onheuse) omgangsvormen gaat. Alle reden dus om te onderzoeken hoe de drie Noordelijke provincies hun integriteitsbeleid hebben vormgegeven. Wat doen zij om integer handelen te bevorderen en integriteitsschendingen tegen te gaan, werkt dat, en zijn er wellicht verbeteringen mogelijk?

We hanteren het begrip integriteitssysteem om het geheel aan initiatieven, regelingen, beleid, activiteiten, management en organisatie te vatten dat gericht is op het bevorderen van integriteit en het tegengaan van integriteitsschendingen.

Over de loop van dit onderzoek

Het doel van dit onderzoek is de integriteitssystemen van de provincies en de werking daarvan in de praktijk te evalueren. Vanuit praktische overwegingen onderscheiden we in dit onderzoek een afzonderlijk integriteitssysteem voor:

1. de ambtelijke organisatie;
2. het College van Gedeputeerde Staten;
3. Provinciale Staten als geheel;
4. individuele Statenfracties.

In de praktijk lopen de systemen in elkaar over. Oorspronkelijk was het de bedoeling om in één overkoepelend eindrapport in te gaan op alle vier de integriteitssystemen. Het onderzoek naar de systemen van de ambtelijke organisatie en het College van Gedeputeerde Staten loopt echter forse vertraging op. Omdat de andere delen afgerond zijn besloten we die onderdelen middels deze rapportage al naar buiten te brengen.

¹ Zie bijvoorbeeld <https://www.ipsos-publiek.nl/trend/vertrouwen-in-de-overheid/>, geraadpleegd op 9 oktober 2024.

De centrale onderzoeksvraag luidt als volgt:

In hoeverre is de werking van het integriteitssysteem van Provinciale Staten van Fryslân doeltreffend en welke aanvullingen hebben de Friese Statenfracties hierop?

Conclusies

De hoofdconclusie van dit deelonderzoek naar de werking van de integriteitssystemen van Provinciale Staten als geheel en de afzonderlijke Statenfracties is de volgende:

Het integriteitssysteem van Provinciale Staten is redelijk volledig. We kunnen echter niet met zekerheid zeggen of het doeltreffend werkt, omdat Provinciale Staten weinig registreren over integriteitsvraagstukken. Dat lijkt logisch: er waren geen meldingen. Tegelijkertijd voeren Statenleden wel (advies)gesprekken met Commissaris van de Koning of griffier over mogelijke integriteitskwesaties. Om zicht te krijgen op de doeltreffendheid van het integriteitssysteem voerden we groepsgesprekken met Statenleden: het aantal Statenleden dat deelnam was te klein om daar duidelijke conclusies over te kunnen trekken. Elementen die aandacht behoeven zijn een overkoepelend integriteitsbeleidsplan, een jaarverslag en een heldere omschrijving van integriteit.

Voor zeven Friese fracties geldt dat het integriteitsbeleid van de eigen landelijke partij van toepassing is. Dat beleid kent vaak dezelfde onderdelen als dat van de Staten als geheel. Sommige Friese fracties hebben (aanvullende) eigen regels of activiteiten, zoals de afspraak altijd met minimaal twee fractieleden werkbezoeken af te leggen of specifieke verantwoordelijkheden ten aanzien van integriteit te beleggen bij één fractiemedewerker. Vier Statenfracties geven aan geen integriteitsbeleid te hebben.

Hieronder geven wij gedetailleerder antwoord op de deelvragen van het onderzoek. Sommige vragen konden wij niet (volledig) beantwoorden. De voornaamste oorzaak daarvan is dat er te weinig Statenleden deelnamen aan het groepsgesprek, waardoor er geen duidelijke conclusies aan dit gesprek zijn te verbinden.²

Deelvraag 1: Wat is de inhoud en strekking van het integriteitssysteem van de provincies en is voor Provinciale Staten een volwaardig integriteitssysteem aanwezig?

Belangrijke elementen van een volwaardig integriteitssysteem zijn aanwezig. Op Statenleden is de Friestalige ‘Gedrachskoade Yntegriteit Provinsjale Steaten fan Fryslân 2017’ van toepassing. De

² De Statenleden die deelnamen vertegenwoordigen twee fracties met in totaal vier zetels. Het is ons niet duidelijk waarom niet een groter aantal Statenleden wilde of kon deelnemen. Tijdens de uitvraag onder de Statenfracties over het eigen integriteitsbeleid vroegen we of (iemand namens) de fractie bereid was deel te nemen aan het groepsgesprek. Drie fracties gaven aan dat liever niet te willen. Twee van hen gaven als reden de volle agenda. De overige 12 fracties hebben we uitgenodigd voor het groepsgesprek. We boden een moment in de eerste helft van juli en twee in september 2024 aan. Die laatste twee momenten waren afgestemd met de griffie.

gedragscode is niet in het Nederlands beschikbaar. Ook stelden Provinciale Staten een protocol vast waarin staat hoe omgegaan dient te worden met een melding van (potentieel) niet-integer gedrag. Conform dit protocol registreert de griffier een melding van vermoedens van misstanden en uitkomsten van uitgevoerde integriteitsonderzoeken. Tot op heden is geen sprake geweest van dergelijke meldingen of onderzoeken. De Commissaris van de Koning (CvdK) en de griffier functioneren als vertrouwenspersonen.

In de aanloop naar nieuwe verkiezingen ondersteunt de griffie fracties met het screenen van geschikte kandidaten en organiseert zij voorlichtingsbijeenkomsten. Verder is er iedere twee jaar een verplichte integriteitsbijeenkomst voor Provinciale Staten. De gedragscode is een onderdeel van het verplichte inwerkprogramma en van de integriteitsbijeenkomst. Het Presidium evalueert alle bijeenkomsten van Provinciale Staten periodiek, inclusief de tweejaarlijkse bijeenkomst over integriteit. Een duidelijke omschrijving van het begrip integriteit en een (overkoepelend) integriteitsbeleidsplan ontbreken. Ook leggen Provinciale Staten geen publieke verantwoording af over de resultaten van het gevoerde integriteitsbeleid (bijvoorbeeld via een jaarverslag integriteit).

Deelvraag 2: In hoeverre zijn Statenleden en de Commissaris van de Koning bekend met de gedragscode, het beleid, en de protocollen die op hen van toepassing zijn en de bewustwordingsactiviteiten die voor hen worden georganiseerd?

De CvdK blijkt in het gesprek met de rekenkamer goed bekend met de elementen van het integriteitssysteem voor Provinciale Staten. Hij draagt het integriteitsbeleid actief uit en plaatst daarbinnen eigen accenten. Zo benadrukt hij het belang van het regelmatig bespreken van het thema integriteit, onder andere via de verplichte tweejaarlijkse bijeenkomsten. Statenleden die niet aanwezig zijn bij die bijeenkomst krijgen van hem een vervangende ‘opdracht’. De twee geïnterviewde Statenleden zeggen op hoofdlijnen bekend te zijn met de inhoud van de gedragscode en het protocol en te weten dat ze bij de CvdK of griffier moeten zijn als ze willen sparren over een integriteitskwestie of een melding willen doen. Statenleden kunnen ook de vertrouwenspersonen voor de ambtelijke organisatie benaderen. Bij één van de twee geïnterviewde Statenleden was dat niet bekend. Wellicht geldt dit voor meer Statenleden?

Deelvraag 3: Hoe gaan Statenleden en de Commissaris van de Koning in de praktijk om met de gedragscode, het beleid, de protocollen en bewustwordingsactiviteiten?

Het aantal Statenleden dat deelnam aan het groepsgesprek was beperkt. Daardoor kunnen we geen antwoord geven op de vraag over de manier waarop zij in de praktijk omgaan met de gedragscode, aanverwante regelingen en activiteiten. We kunnen wel vaststellen dat de CvdK en de griffier de spil vormen in het integriteitssysteem van Provinciale Staten. Voor Statenleden functioneren de CvdK en de griffier als vertrouwenspersonen. Als een Statenlid zich bij de griffier meldt met een kwestie, dan informeert die de CvdK daarover, aldus de CvdK. Gezamenlijk bekijken zij hoe zij verder moeten handelen. Zij maken daarbij gebruik van het stappenplan in de Handreiking integriteit van politieke ambtsdragers bij gemeenten, provincies en waterschappen en het meest recente Handboek integriteit (beiden van het Ministerie van Binnenlandse Zaken).

De geïnterviewde Statenleden hebben het idee dat het huidige integriteitssysteem voor Provinciale Staten adequaat functioneert, maar het is niet duidelijk of deze observaties breder gelden binnen Provinciale Staten.

Deelvraag 4: Wat gebeurt er als er handelingen aan het licht komen die strijdig zijn met het integriteitsbeleid? Ervaren betrokkenen drempels om (potentieel) niet-integer gedrag bespreekbaar te maken en eventueel een melding daarover te doen?

De geïnterviewde Statenleden gaven aan geen drempels te ervaren om mogelijk niet-integer gedrag te bespreken met de CvdK of griffier. Vanwege de beperkte deelname van Statenleden aan het groepsgesprek weten we niet in hoeverre dit ook geldt voor andere Statenleden.

Deelvraag 5: Hoe geven fracties vorm aan integriteit in aanvulling op wat voor Provinciale Staten is vastgelegd?

Voor de beantwoording van deze vraag hebben we een uitvraag bij Statenfracties gedaan. Elf van de veertien Statenfracties reageerden. Uit de reacties blijkt dat op zeven fracties het integriteitsbeleid van de eigen landelijke partij van toepassing is. Zes van deze fracties hebben eigen (aanvullende) regels, afspraken en/of activiteiten, zoals de afspraak altijd met minimaal twee fractieleden werkbezoeken af te leggen of specifieke verantwoordelijkheden ten aanzien van integriteit te beleggen bij één fractiemedewerker. Vier Statenfracties geven aan geen integriteitsbeleid te hebben. Daarnaast voerden we een groepsgesprek met Statenleden. Het aantal deelnemers aan het groepsgesprek was te gering om generaliseerbare uitspraken te doen over de manier waarop fracties invulling geven aan het eigen integriteitsbeleid.

Aanbevelingen

Aanbeveling 1: Zorg voor een heldere omschrijving van het begrip integriteit.

Door een heldere omschrijving van integriteit op te stellen wordt het integriteitsbeleid duidelijker: Statenleden weten dan (nog) beter welk gedrag wel en niet door de beugel kan en wat wel onder integriteit valt en wat niet.³ Als suggestie voor de invulling van deze aanbeveling kunt u gebruikmaken van de typen integriteitsschendingen uit tabel één (bladzijde 10):

- corruptie
- fraude of diefstal
- dubieuze beloften of giften
- belangenconflicten (inclusief belangenverstrengeling en de schijn ervan)
- misbruik van bevoegdheden
- informatiemisbruik of manipulatie van informatie

³ Mede om 'integritisme' te voorkomen. Integritisme houdt in dat integriteitsoordelen worden geveld, terwijl daar geen grond voor is. Waar het de definiëring van integriteit betreft, gaat het dan in het bijzonder om het overdrijven van het belang van de in het geding zijnde normen en waarden die niet van morele aard zijn. Het gaat bij integriteit dus niet om iets onbeduidends, alledaags (zoals etiquette) of om naleving van technische normen. De normen en waarden die in het geding zijn bij integriteit, doen er toe. Ze zijn belangwekkend of zelfs wezenlijk voor de persoon of organisatie. (Huberts 2005, p. 17).

- wanprestatie en verspilling⁴
- onheuse omgangsvormen / grensoverschrijdend gedrag
- wangedrag in privésfeer

Een tweede (aanvullende) mogelijkheid is gebruik te maken van verduidelijkende voorbeelden, zoals in de Drentse gedragscode (zie kader I).

Kader I: Praktijkvoorbeelden in de Drentse gedragscode

Mede op verzoek van Provinciale Staten nam de Drentse griffie praktijkvoorbeelden op in de gedragscode die op Drentse Statenleden van toepassing is. In de gedragscode staan regels met betrekking tot:

- het voorkomen van (schijn van) belangenverstrengeling (inclusief regels voor de omgang met nevenactiviteiten);
- het voorkomen van (schijn van) corruptie;
- het aannemen van geschenken;
- het accepteren van faciliteiten en diensten van anderen;
- het accepteren van uitnodigingen voor werkbezoeken, lunches, diners en recepties;
- het accepteren van reizen en verblijven;
- het gebruik van provinciale faciliteiten en financiële middelen;
- de omgang met informatie;
- de onderlinge omgang en de gang van zaken tijdens de vergaderingen;
- de vaststelling en handhaving van de gedragscode.

Op al deze onderdelen bevat de gedragscode verduidelijkende praktijkvoorbeelden.⁵

Aanbeveling 2: Provinciale Staten, zorg voor een overkoepelend integriteitsbeleidsplan. Leg daarin de elementen van het integriteitssysteem (gedragscode, protocol, twejaarlijkse integriteitsbijeenkomst, screening kandidaat-Statenleden, etc.) vast en beschrijf de relatie daartussen. Houd het integriteitsplan periodiek tegen het licht en actualiseer het aan de hand van opgedane ervaringen en nieuwe inzichten.

Een overkoepelend integriteitsbeleidsplan draagt bij aan bekendheid van en duidelijkheid over het integriteitssysteem voor Provinciale Staten. Het beschrijft op hoofdlijnen de instrumenten waarmee Provinciale Staten het integriteitsbewustzijn wensen te bevorderen en integriteitsschendingen willen tegengaan. Tevens kunnen de al aanwezige instrumenten worden vastgelegd in dit plan.

Aanbeveling 3: Provinciale Staten, laat de griffie jaarlijks een jaarverslag integriteit opstellen.

Hiermee laten Provinciale Staten aan de buitenwereld zien dat zij (open zijn over) integriteit serieus nemen. Dit jaarverslag zou er net zo uit kunnen zien als het jaarverslag integriteit dat de provincie jaarlijks publiceert voor de ambtelijke organisatie. Dit jaarverslag bevat geen informatie die herleidbaar is tot individuen. Het jaarverslag zou in ieder geval de volgende elementen moeten bevatten:

- aantal georganiseerde integriteitsbijeenkomsten en aantal Staten(commis­sie)leden dat deelnam;

⁴ Wij spreken van wanprestatie en verspilling als ambtenaren, bestuurders of politici nalatig, onoplettend of onverschillig gebruik maken van overheidsmateriaal, tijd en overheidsfinanciën of als zij expres minder of helemaal niet effectief, efficiënt en rechtmatig functioneren.

⁵ Provinciale Staten van Drenthe. Gedragscode Integriteit Provinciale Staten Drenthe 2019. Vastgesteld door Provinciale Staten van Drenthe.

- aantal gesprekken dat CvdK en/of griffier (in hun rol als vertrouwenspersoon) voerden met Statenleden over mogelijke integriteitskwesaties en het type⁶ kwestie waar die gesprekken over gingen;
- aantal meldingen vermoeden integriteitsschending, het type schending waar melding betrekking op had en of er (na onderzoek) daadwerkelijk sprake was van een schending.

Aanbeveling 4: Provinciale Staten, overweeg ook een Nederlandstalige versie van de gedragscode en het protocol beschikbaar te stellen.

Voor een goede werking van het integriteitsbeleid is het belangrijk dat relevante codes en regelingen bekend zijn. Een voorwaarde daarvoor is dat zij toegankelijk zijn. Bovendien past het in het streven van een open en transparante overheid. Door ook een Nederlandstalige versie op de website te publiceren kan de burger die het Fries minder goed machtig is kennisnemen van de regels die op hun volksvertegenwoordigers van toepassing zijn.

⁶ Hier zou wederom (net als bij aanbeveling 1) aangesloten kunnen worden bij de typering in tabel één.

1. Inleiding

1.1 Inleiding

De Noordelijke Rekenkamer deed onderzoek naar de werking van het provinciale integriteitssysteem. We hanteren het begrip integriteitssysteem om het geheel aan initiatieven, regelingen, beleid, activiteiten, management en organisatie te vatten dat gericht is op het bevorderen van integriteit en het tegengaan van integriteitsschendingen.

We onderscheiden in dit onderzoek een afzonderlijk integriteitssysteem voor:

1. de ambtelijke organisatie;
2. het College van Gedeputeerde Staten;
3. provinciale Staten als geheel;
4. individuele Statenfracties.

In deze eerste rapportage behandelen wij de integriteitssystemen van Provinciale Staten als geheel en dat van afzonderlijke fracties. In een latere rapportage gaan we in op de integriteitssystemen van het College van Gedeputeerde Staten en de ambtelijke organisatie. Dan volgt nog een eindrapportage met het antwoord op de hoofdvraag (zie paragraaf 1.2).

1.1.1 Wat is integriteit?

Voor het begrip integriteit sluiten we aan bij onderstaande benadering:

Een benadering van integriteit is dat een integer persoon zich gedraagt conform geldende morele⁷ waarden, normen, en (spel)regels.⁸ Als regels niet effectief zijn of (nog) niet bestaan, dan zouden in de context van het openbaar bestuur, politici, bestuurders en ambtenaren zich moeten houden aan de waarden van het bredere publiek: "... bureaucrats have an ethical obligation to respond to the values of the people in whose name they govern."⁹ Volgens deze benadering staat integer gedrag dan voor gedrag dat deugt, beargumenteerd vanuit de morele normen en waarden en de daarvan afgeleide regels die golden op het moment dat het gedrag plaatsvond en die golden voor het onderwerp waarop het gedrag van toepassing was.¹⁰ Volgens deze benadering vallen onheuse omgangsvormen ook onder niet-integer gedrag.

⁷ Met het bijvoeglijke naamwoord morele benadrukken we dat het om belangwekkende zaken van goed en kwaad, van wat hoort en niet hoort, gaat. Een voorbeeld van een morele norm is dat een persoon een andere persoon geen geweld aan mag doen. Een voorbeeld van een norm (niet moreel) is bijvoorbeeld het gebruik met mes en vork te eten, of op tijd (niet te laat) te komen voor een afspraak.

⁸ Huberts, L. W. J.C. (2005). Integriteit en integritisme in bestuur en samenleving. Wie de schoen past..... Vrije Universiteit Amsterdam.

⁹ Rohr, John A. (geciteerd in Huberts, L.W.J.C., 2005). (1989). Ethics for Bureaucrats. an Essay on Law and Values. New York and Basel: Marcel Dekker.

¹⁰ Huberts, L. W. J.C. (2005). Integriteit en integritisme in bestuur en samenleving. Wie de schoen past..... Vrije Universiteit Amsterdam.

Tabel 1 bevat negen soorten integriteitsschendingen.¹¹

Tabel 1: Negen soorten integriteitsschendingen (bron: Huberts)

Soort integriteitsschending	Omschrijving
Corruptie	Als ambtenaren, bestuurders of politici in hun functie iets doen of nalaten om daarmee persoonlijk financiële of andere (materiële of immateriële) voordelen van derden te verwerven (=omkoping). Daarbij kan het ook gaan om indirecte persoonlijke gunsten of voordelen, bijvoorbeeld voor de eigen politieke partij, familie of vrienden (=favoritisme). Van corruptie kan aangifte worden gedaan bij de politie. Het kan hier bijvoorbeeld gaan om ambtenaren die informatie uit overheidssystemen doorverkopen aan criminelen (criminele ondermijning).
Fraude of diefstal	Als ambtenaren, bestuurders of politici persoonlijk profiteren ten koste van de overheid. Het gaat om onrechtmatige onttrekkingen van geld, goederen of diensten. Het verschilt van corruptie, want er is geen andere partij bij betrokken. Van fraude, diefstal en verduistering kan aangifte worden gedaan bij de politie.
Dubieuze beloften of giften	Als ambtenaren, bestuurders of politici giften in ontvangst nemen of beloften doen, zonder dat de tegenprestatie duidelijk is. Het aanvaarden van dergelijke persoonlijke giften of het doen van beloften valt in de categorie (potentieel) laakbaar gedrag.
Belangenconflicten (inclusief belangenverstrengeling en de schijn ervan)	Als ambtenaren, bestuurders of politici andere belangen hebben die (mogelijk) in strijd zijn met de uitoefening van het publieke ambt. Ook de <u>schijn</u> van belangenverstrengeling dient vermeden te worden. Het kan in dit verband ook gaan om de belangen van een (criminele) (belangen)organisatie die het gevolg zijn van het (succesvol) ondermijnen van de betrokken ambtenaar, bestuurder of politicus.
Misbruik van bevoegdheden	Als ambtenaren, bestuurders of politici laakbare middelen inzetten om doelen te bereiken, bijvoorbeeld door bevoegdheden te misbruiken, of illegale middelen in te zetten.
Informatiemisbruik of manipulatie van informatie	Als ambtenaren, bestuurders of politici informatie gebruiken voor persoonlijke belangen en/of opvattingen ten koste van het publieke belang. Er zijn talrijke soorten: <ul style="list-style-type: none"> -bewust onjuiste informatie verspreiden; -bewust onvolledige informatie verspreiden; -bewust informatie lekken (vertrouwelijke informatie verspreiden); -bewust informatie als vertrouwelijk bestempelen terwijl die in zijn aard niet vertrouwelijk is; -bewust beïnvloeden van externe onderzoeken om een onwelgevallige boodschap te camoufleren.
Wanprestatie en verspilling	Als ambtenaren, bestuurders of politici nalatig, onoplettend of onverschillig gebruik maken van overheidsmateriaal, tijd en overheidsfinanciën of als zij expres minder of helemaal niet effectief, efficiënt en rechtmatig functioneren.
Onheuse omgangsvormen / grensoverschrijdend gedrag	Als ambtenaren, bestuurders of politici laakbaar gedrag vertonen in de omgang met collega's, cliënten of het publiek, bijvoorbeeld door intimiderend of discriminerend gedrag te vertonen.
Wangedrag in privé sfeer	Als ambtenaren, bestuurders of politici zich in hun vrije tijd misdragen of strafbare dingen doen.

¹¹ Gebaseerd op Huberts, L. W. J.C. (2005). Integriteit en integritisme in bestuur en samenleving. Wie de schoen past..... Vrije Universiteit Amsterdam en Huberts, L.W.J.C. in opdracht van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (2023). Veranderingen in het integriteitsdenken en integriteitsbeleid in Nederland. Vrije Universiteit Amsterdam.

1.2 Doel- en vraagstelling

Het doel van dit onderzoek is de integriteitssystemen van de provincies en de werking daarvan in de praktijk te evalueren. Daarnaast doen we dat ook met betrekking tot eigen integriteitsregels die Statenfracties hanteren in aanvulling op hetgeen dat binnen Provinciale Staten is vastgelegd.

De centrale onderzoeksvraag luidt als volgt:

In hoeverre is de werking van de integriteitssystemen van de drie Noordelijke provincies doeltreffend en welke aanvullingen hebben de Statenfracties op het provinciale integriteitssysteem?

Deze deelvraag valt uiteen in de volgende onderzoeksvragen:

1. Wat is de inhoud en strekking van het integriteitssysteem van de provincies en is op alle niveaus (ambtelijke organisatie, bestuur en politiek) een volwaardig integriteitssysteem aanwezig?
2. In hoeverre zijn medewerkers, Statenleden, Commissarissen van de Koning en gedeputeerden bekend met de gedragscode, het beleid, en de protocollen die op hen van toepassing zijn en de bewustwordingsactiviteiten die voor hen worden georganiseerd?
3. Hoe gaan medewerkers, Statenleden, Commissarissen van de Koning en gedeputeerden in de praktijk om met de gedragscode, het beleid, de protocollen en bewustwordingsactiviteiten?
4. Wat gebeurt er als er handelingen aan het licht komen die strijdig zijn met het integriteitsbeleid? Ervaren betrokkenen drempels om (potentieel) niet-integer gedrag bespreekbaar te maken en eventueel een melding daarover te doen?
5. Hoe geven fracties vorm aan integriteit in aanvulling op wat voor Provinciale Staten is vastgelegd?

In deze rapportage beantwoorden we de (onderdelen van) deelvragen die van toepassing zijn op Provinciale Staten als geheel en op afzonderlijke Statenfracties.

1.3 Beoordelingskader

Een volledig integriteitssysteem zou moeten voldoen aan de volgende vereisten:¹²

1. aandacht voor integriteit binnen alle geledingen en op alle niveaus van de organisatie;
2. duidelijkheid over de betekenis van integriteit;
3. ethisch leiderschap;
4. evenwicht in de aanpak (balans tussen waarden-georiënteerd en regel-georiënteerd);
5. het op orde hebben van de organisatie (instrumenten en methoden);
6. voortdurend kritisch reflecteren op wat werkt.

¹² Hoekstra, A., Huberts, L. en A. Van Montfort. (2021). Lokale integriteitssystemen in Nederland, Duitsland en Vlaanderen: wat er is en wat daarvan te leren valt. Vrije Universiteit Amsterdam. P.21.

Bijlage 3 bevat een nadere uitwerking van deze onderdelen.

1.4 Aanpak van het onderzoek

We pakten dit deelonderzoek als volgt aan.

We plaatsten de onderdelen uit het uitgebreide beoordelingskader (bijlage 3) in een tabel en verzochten de griffie deze tabel in te vullen voor het onderdeel 'Provinciale Staten als geheel'. Vervolgens voerden we een gesprek met de griffie om eventuele onduidelijkheden en aanvullende vragen te behandelen. In aanvulling hierop voerden we een interview met de Commissaris van de Koning.

Daarnaast schreven wij alle Friese Statenfracties aan met het verzoek om drie vragen te beantwoorden over het eigen integriteitsbeleid. We stuurden ook een bijlage mee met aspecten uit het uitgebreide beoordelingskader (bijlage 3). Na het oorspronkelijke verzoek stuurden wij per fractie nog maximaal drie herinneringen (indien zij nog niet hadden gereageerd). Ook voerden we een groepsgesprek met Statenleden waarin we meer te weten hoopten te komen over de werking in de praktijk van het integriteitsbeleid van Provinciale Staten als geheel en dat van eigen fracties (indien van toepassing).

Bij de uitvoering van dit onderzoek werkten we samen met professor Leo Huberts en universitair hoofddocent André van Montfort, beiden gelieerd aan de Vrije Universiteit te Amsterdam. Zij zijn gespecialiseerd in onderzoek naar de kwaliteit en integriteit van besturen en publiceren daar al decennia regelmatig over.

Leo Huberts (<https://research.vu.nl/en/persons/leo-wjc-huberts>)

Leo Huberts is emeritus hoogleraar Bestuurskunde aan de Vrije Universiteit Amsterdam, betrokken bij de VU-onderzoeksgroep 'Quality of Governance' en internationaal actief als cochair van de mondiale IIAS Study Group 'Quality of Governance'. Zijn onderzoek betreft de 'quality, integrity and ethics of governance'. Hij is auteur en redacteur van vele boeken en artikelen, onder andere over lokale integriteitssystemen.

André van Montfort (<https://research.vu.nl/en/persons/ajgm-van-montfort>)

André van Montfort is bestuurskundige en jurist, universitair hoofddocent Bestuurskunde aan de Vrije Universiteit Amsterdam en vanuit de VU-onderzoeksgroep 'Quality of Governance' betrokken bij diverse projecten en publicaties over (lokale) integriteitssystemen. Zijn aandacht gaat ook uit naar de relatie tussen integriteit en recht.

1.5 Leeswijzer

Hoofdstuk 2 behandelt het integriteitssysteem van Provinciale Staten als geheel. In de paragrafen 2.2 tot en met 2.7 lopen we de zes vereisten langs van het beoordelingskader. Hoofdstuk 3 gaat in op het eigen integriteitsbeleid van afzonderlijke Statenfracties.

2. Provinciale Staten

2.1 Inleiding

In dit hoofdstuk gaan we in op het integriteitssysteem van Provinciale Staten van Fryslân. Aan de hand van de zes vereisten uit het beoordelingskader, waarbij de titels van de paragrafen 2.2 tot en met 2.7 de normen betreffen, toetsen we het integriteitssysteem van Provinciale Staten. Hierbij gaan we in op wat er voor Provinciale Staten daadwerkelijk is geregeld op het gebied van integriteit. In hoofdstuk 3 beschrijven we of, en zo ja, welke aanvullende regelingen afzonderlijke Statenfracties hebben.

Met de informatie in dit hoofdstuk geven wij voor het onderdeel ‘politiek’ antwoord op deelvragen één, twee en drie:

1. *Wat is de inhoud en strekking van het integriteitssysteem van de provincies en is op alle niveaus (ambtelijke organisatie, bestuur en politiek) een volwaardig integriteitssysteem aanwezig?*
2. *In hoeverre zijn medewerkers, Statenleden, Commissarissen van de Koning en gedeputeerden bekend met de gedragscode, het beleid, en de protocollen die op hen van toepassing zijn en de bewustwordingsactiviteiten die voor hen worden georganiseerd?*
3. *Hoe gaan medewerkers, Statenleden, Commissarissen van de Koning en gedeputeerden in de praktijk om met de gedragscode, het beleid, de protocollen en bewustwordingsactiviteiten?*

2.2 ‘Aandacht: integriteit op de agenda’

Binnen Provinciale Staten is aandacht voor integriteit. Dat begint bij de aanloop naar nieuwe verkiezingen. De Friese griffie faciliteert fracties bij het samenstellen van hun kieslijsten, onder andere door kandidaten te screenen op integriteit voordat zij op de lijst komen. Ook vergoedt de griffie de kosten voor een Verklaring Omtrent Gedrag (VOG) voor kandidaat-Statenleden. Verder organiseert de griffie informatiebijeenkomsten voor (potentiële) Statenleden. Tijdens die bijeenkomsten bespreken de deelnemers onder andere de Handreiking Integriteitstoetsing van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK).

Bij installatie legt een Statenlid de eed of belofte af. Binnen het introductieprogramma voor nieuwe Statenleden is een verplichte integriteitsbijeenkomst opgenomen. De provincie herhaalt deze bijeenkomst iedere twee jaar. Hier komen theorie en casuïstiek aan de orde, inclusief door Statenleden zelf ingebrachte casuïstiek. Tevens behandelen Statenleden de gedragscode en het protocol “vermoedens van integriteitsschending”. Tussentijds aangetreden Statenleden worden persoonlijk door de griffier bijgepraat.

Communicatie met externe maatschappelijke actoren over aan integriteit gerelateerde thema's komt beperkt voor. De provincie publiceert de gedragscode voor Statenleden en nevenfuncties van Statenleden op de eigen website.

Volgens de griffie is er binnen de begroting ruimte beschikbaar voor investeringen en ontwikkelingen in integriteit. Zo zijn er binnen de griffiebegroting diverse budgetten voor bijvoorbeeld 'studie en opleiding' (€ 37.600) en 'overige goederen en diensten' (€ 52.800) die (ook) voor ontwikkelingen in integriteit ingezet kunnen worden. In het jaar van de verkiezingen is een extra bedrag opgenomen voor diverse activiteiten, waaronder de hierboven genoemde informatiebijeenkomsten en ondersteuning voor partijen die mee willen doen aan verkiezingen.

2.3 'Duidelijkheid: integriteit gedefinieerd'

In de Friestalige provinciale gedragscode¹³ is de visie op integriteit in algemene bewoordingen vastgelegd voor Provinciale Staten als collectief. In de code staat dat integriteit van Statenleden inhoudt dat de verantwoordelijkheid die met de functie samenhangt, aanvaard wordt en dat de bereidheid er is om daar verantwoording over af te leggen. Een heldere omschrijving van het begrip integriteit is daarmee niet gegeven. Een (overkoepelend) beleidsplan is er niet.

2.4 'Ethisch leiderschap: integriteit gemanaged'

De verplichte integriteitsbijeenkomsten van Provinciale Staten dienen voorbeeldgedrag op het gebied van integriteit van Statenleden te bevorderen en stimuleren. Deze bijeenkomsten dienen ook bij te dragen aan een open en toegankelijke houding van Statenleden naar elkaar en (griffie- en fractie-)medewerkers. In deze bijeenkomsten bespreken Statenleden dilemma's uit de praktijk. De CvdK nodigt Statenleden actief uit zelf casussen in te brengen en vooraf na te denken over de casussen. De bijeenkomst is deels plenair en deels in groepjes van zes of zeven Statenleden. De gedachte is dat Statenleden hiermee enerzijds leren integriteitsdilemma's te herkennen en anderzijds leren beseffen dat je integriteitsdilemma's moet delen om uiteindelijk een goede afweging te kunnen maken. Dit zou moeten bijdragen aan bewustwording en het functioneren van ieders morele kompas. Deze integriteitsbijeenkomsten zijn verplicht en komen iedere twee jaar terug. Als Statenleden niet deelnemen, dan moeten zij een vervangende opdracht maken.¹⁴ De griffier en de Commissaris van de Koning (CvdK) functioneren als gastheer en proberen Statenleden zich zo welkom mogelijk te laten voelen, zodat de drempel voor het

¹³ Provinciale Staten van Fryslân. Gedrachskoade Yntegriteit Provinsjale Steaten fan Fryslân 2017. Vastgesteld door Provinciale Staten van Fryslân.

¹⁴ Gebaseerd op een gesprek met de CvdK Fryslân, d.d. 18 juli 2024.

inbrengen van een casus laag is. De griffier ervaart bereidheid bij Statenleden om over integriteitsdilemma's te spreken en openheid als er over integriteitsdilemma's gesproken wordt.

Naast de integriteitsbijeenkomsten kunnen integriteitskwesaties ook aan de orde komen in het Presidium. De griffie gaat ervan uit dat Statenleden voorbeeldgedrag vertonen, totdat het tegendeel bewezen is.

2.5 'Integriteitsstrategie: evenwicht in aanpak'

Provinciale Staten bevorderen het eigen integriteitsbewustzijn (waarden-georiënteerd) door in verschillende fases van het politieke bedrijf aandacht te schenken aan integriteit. Het gaat dan in het bijzonder om de periode voorafgaand aan nieuwe verkiezingen en de installatie en introductie van nieuwe Statenleden (zie 2.2).

Het geheel aan trainingen en het blijvend aandacht geven aan dit thema (inclusief ondermijning) zou voor begrip voor elkaars integriteitsdilemma's moeten zorgen. Ook zou daardoor bewustwording ontstaan van (mogelijke) integriteitsschendingen. Volgens de griffie draagt dit bij aan draagvlak onder Statenleden voor codes en regels uit het integriteitssysteem. Bij een (vermoeden van een) integriteitsschending grijpt een partij ook zelf wel in door mensen te schorsen. Een extern bureau voert een (integriteits-)risico analyse naar (kandidaat-)leden van Gedeputeerde Staten uit.

De risicoanalyse bestaat uit verschillende onderdelen:

- een vragenlijst (hierin komen o.a. benoembaarheidsvereisten, onverenigbare betrekkingen, verboden handelingen, nevenfuncties, arbeidsverleden, relaties en financiële posities aan de orde);
- een onderzoek in open bronnen (bijvoorbeeld Kamer van Koophandel, sociale media, kadaster);
- een persoonlijk gesprek en verificatie van de conceptrapportage;
- aan de hand van de definitieve rapportage voert de kandidaat-gedeputeerde tot slot een gesprek met de CvdK in het bijzijn van de griffier.

2.6 'Maatregelen: integriteitsinstrumenten'

Provinciale Staten stelden de 'Gedrachskoade Yntegriteit Provinsjale Steaten fan Fryslân 2017' vast (alleen beschikbaar in het Fries). De gedragscode beschrijft een zestal kernbegrippen die de toetssteen zijn voor de gedragsafspraken die in de code zijn vastgelegd. De gedragscode bevat

regels met betrekking tot nevenfuncties, vertrouwelijke en geheime informatie, geschenken en uitnodigingen en het gebruik van voorzieningen van de provincie.¹⁵

Statenleden moeten nevenfuncties melden en de griffie houdt van deze functies een openbaar register bij. In de praktijk krijgt dit vorm door de nevenfuncties op de website te plaatsen waar per Statenlid informatie is weergegeven. Tijdens het verplichte inwerkprogramma voor Statenleden besteedt de provincie aandacht aan deze code. Tweejaarlijks is integriteit onderwerp in functioneringsgesprekken en beleid. Voor Statenleden functioneren de Commissaris van de Koning (CvdK) en de griffier als vertrouwenspersoon.¹⁶ Statenleden (en fractiemedewerkers) kunnen echter ook de gecertificeerde vertrouwenspersonen en de bedrijfsmaatschappelijk werker benaderen waar ook de medewerkers van de ambtelijke organisatie een beroep op kunnen doen. Dat is een bewuste keuze, omdat het onwenselijk is als griffier en/of CvdK in een lastig parket komen als zij bij integriteitstekwesties als vertrouwenspersoon moeten optreden.

Met betrekking tot de vraag hoe om te gaan met vermoedens van integriteitsschendingen, stelden Provinciale Staten een protocol vast (alleen beschikbaar in het Fries). Als er sprake zou zijn van een integriteitstekwestie rondom een Statenlid, dan zou dit besproken worden met de CvdK, de griffier en de fractievoorzitter. De CvdK kan externe expertise inzetten. Vermoedens van misstanden en uitkomsten van uitgevoerde integriteitsonderzoeken zouden door de griffier geregistreerd moeten worden.¹⁷ Er is tot nu toe geen sprake geweest van dergelijke vermoedens of onderzoeken.

2.7 ‘Kritische reflectie: integriteit geëvalueerd’

Volgens de griffie hebben Provinciale Staten bij de monitoring en evaluatie van het integriteitssysteem en -beleid aandacht voor:

- bewustwording van het belang van integriteit, voorbeeldgedrag willen tonen;
- herkennen van dilemma's;
- bespreken van dilemma's en bespreken bij wie Statenleden terecht kunnen met hun vraag;
- indien van toepassing nader onderzoek naar (potentiële) integriteitstekwesties, waaruit mogelijk actie volgt.

Het Presidium evalueert alle bijeenkomsten van Provinciale Staten periodiek, zo ook de bijeenkomsten over integriteit. Indien nodig wordt het inhoudelijke programma aangepast. Tot nu toe waarderen de deelnemers het integriteitsprogramma en zet de griffie het voort. Individuele gevallen van integriteitsschendingen worden gedeeld binnen de kring CvdK, griffier en fractievoorzitter en eventueel in het Presidium. Op basis van het stappenplan in de Handreiking integriteit van politieke ambtsdragers bij gemeenten, provincies en waterschappen en het meest

¹⁵ Provinciale Staten van Fryslân. Gedrachskoade Yntegriteit Provinsjale Steaten fan Fryslân 2017. Vastgesteld door Provinciale Staten van Fryslân.

¹⁶ Zij zijn niet gecertificeerd vertrouwenspersoon.

¹⁷ Provinciale Staten van Fryslân. Protokol fermoedens skeinen fan yntegriteit provinsje Fryslân 2017. Vastgesteld door Provinciale Staten van Fryslân op 29 november 2017.

recente Handboek integriteit (beiden van het Ministerie van Binnenlandse Zaken) bepalen CvdK en griffier of vervolgonderzoek nodig is. Indien het dilemma zich ervoor leent, kan het in de tweejaarlijkse training aan de orde komen als casus.

Provinciale Staten communiceren in algemene zin met de samenleving over integriteitsbeleid, gedragscodes, nevenfuncties en het feit dat er trainingen voor Statenleden zijn. Zij gaan niet in op inhoudelijke casuïstiek of dilemma's waar Statenleden tegenaan lopen. Hierover communiceren zij normaliter niet (actief) naar buiten. Het Presidium bespreekt de evaluatie na de verkiezingen en scherpt het beleid zo nodig aan. Dit deel van die vergadering is openbaar. Verder is er geen officiële rapportage.

2.8 'Weerslag van gevoerde gesprekken'

De Commissaris van de Koning heeft een voorname rol in het bevorderen van de integriteit. Artikel 175 lid 2 Provinciewet luidt immers als volgt: "De commissaris bevordert de bestuurlijke integriteit van de provincie." In deze paragraaf gaan we dieper in op de rolinvulling van CvdK voor Provinciale Staten. We belichten ook de ervaringen van Statenleden met het provinciale integriteitsbeleid dat op hen van toepassing is.

2.8.1 Commissaris van de Koning

De CvdK heeft ervaring met integriteitsvraagstukken. Zo was hij in het verleden burgemeester van Sneek en Dordrecht. Als burgemeester heeft hij te maken gehad met meerdere kwesties die raakten aan de integriteit van de gemeente. Ook gaf hij cursussen over integriteit binnen zijn partij.¹⁸

Volgens de CvdK is het met integriteit van belang dat je er dicht op blijft. Uiteraard is er een gedragscode en een protocol waarin staat hoe omgegaan dient te worden met een melding van (potentieel) niet-integer gedrag, maar het gaat volgens de CvdK vooral om hoe het werkt in de praktijk. Tweejaarlijks organiseren Provinciale Staten een grote sessie met casusbespreking en dilemma's. Dat helpt volgens de CvdK heel veel. En ook tussentijds bespreken de Staten en de CvdK casussen en dilemma's. De CvdK ziet het als zijn taak en verantwoordelijkheid het onderwerp op de agenda te zetten en te bespreken. Bij de eedaflegging van nieuwe medewerkers houdt de CvdK een toespraak waar integriteit onderdeel van is. Daarmee is het volgens hem niet gedaan. Het is belangrijk om met elkaar te blijven praten en dilemma's met elkaar te blijven delen, onder andere tijdens retraites met fractievoorzitters. Daarnaast vindt de CvdK ook dat Statenleden altijd aangifte moeten doen van bedreiging en intimidatie. Er geldt binnen de provincie wat dat betreft een 'zero tolerance' beleid volgens de CvdK.¹⁹

¹⁸ Gebaseerd op een interview met de Commissaris van de Koning van de provincie Fryslân op 18 juli 2024.

¹⁹ Gebaseerd op een interview met de Commissaris van de Koning van de provincie Fryslân op 18 juli 2024.

De CvdK merkt dat de aandacht voor het onderwerp integriteit toeneemt. Hij ziet geen tekortkomingen in het integriteitsbeleid van Provinciale Staten. Aanwezigheid bij de tweejaarlijkse bijeenkomst is verplicht. Dat is heel bewust, want je wilt dat juist degenen die erbij moeten zijn er ook daadwerkelijk zijn. De CvdK en griffier houden bij wie er aanwezig zijn. Statenleden die niet aanwezig zijn krijgen van de CvdK een vervangende opdracht. Zij moeten dan een opstel schrijven waarin vragen beantwoord moeten worden. Onbekend is of dit daadwerkelijk gebeurt. Volgens de CvdK werken die bijeenkomsten goed.²⁰

De CvdK fungeert als vertrouwenspersoon voor Statenleden. Zij kunnen tevens een beroep doen op de griffier. In de regel vangt de griffier de eerste dingen op. Hij meldt het wel altijd aan de CvdK. Gezamenlijk bekijken zij dan of ze niks zijn vergeten, aldus de CvdK. Gemiddeld komt er twee keer per jaar een Statenlid met hem praten over integriteit. Ook bij een melding is het sparren met de griffier van belang. Soms laten zij bureau BING²¹ een toets doen. Sinds hij als CvdK werkzaam is bij de provincie is het nog niet tot een vervolg gekomen. Volgens de CvdK delen ze uitkomsten van een dergelijke toets wel. Als je handelt naar de aanbevelingen van bureau BING, dan is het opgelost, zo is de gedachte.²²

De CvdK heeft contact over het onderwerp integriteit met andere commissarissen, onder andere tijdens een meerdaagse retraite. Daar wordt integriteit besproken en gaan ze in op casus.²³

De CvdK blijkt in het gesprek met de rekenkamer goed bekend met de elementen van het integriteitssysteem voor Provinciale Staten. Hij draagt het integriteitsbeleid actief uit en plaatst daarbinnen eigen accenten. Zo hamert hij op het belang van het regelmatig bespreken van het thema integriteit, onder andere via de verplichte tweejaarlijkse bijeenkomsten.

2.8.2 Statenleden

Op 17 september 2024 voerden wij een groepsgesprek met twee Friese Statenleden. Er hadden zich drie fracties aangemeld, maar de derde fractie kwam niet opdagen. Op basis van dit gesprek kunnen wij helaas geen duidelijke conclusies trekken, omdat het aantal Statenleden dat wij spraken daarvoor simpelweg te klein was.

We begonnen het gesprek met een algemene vraag naar hun visie op (de inhoud en betekenis van) integriteit. Belangrijke zaken die Statenleden noemden waren transparantie over je gedrag en je bezigheden, bewustzijn over de rollen en belangen die je als Statenlid hebt, respectvol zijn ten opzichte van standpunten van anderen en het belang van een veilig klimaat waarin je je veilig voelt om zaken bespreekbaar te maken. Integriteit is ook iets dat je moet blijven bespreken, het is geen statisch iets.²⁴

²⁰ Gebaseerd op een interview met de Commissaris van de Koning van de provincie Fryslân op 18 juli 2024.

²¹ <https://www.bureauintegriteit.nl/>, benaderd op 25 september 2024.

²² Gebaseerd op een interview met de Commissaris van de Koning van de provincie Fryslân op 18 juli 2024.

²³ Gebaseerd op een interview met de Commissaris van de Koning van de provincie Fryslân op 18 juli 2024.

²⁴ Gebaseerd op een groepsgesprek met twee Friese Statenleden op 17 september 2024.

Vervolgens ging het over de gedragscode en het protocol vermoedens integriteitsschendingen. Beiden Statenleden kennen deze regelingen op hoofdlijnen. Volgens de Statenleden is het goed dat er periodiek in bijeenkomsten aandacht aan wordt geschonken. De Statenleden zijn ook bekend en waarderen de tweejaarlijkse integriteitsbijeenkomsten. Zij vinden het goed dat Statenleden in die bijeenkomsten in gesprek gaan over concrete casussen. Volgens één Statenlid is de CvdK goed in het bedenken van bepaalde arrangementen waarin mensen gedwongen worden om over bepaalde thema's te praten. Maar volgens dit Statenlid zou het nog wel dwingender mogen. Ook kwam de toon van het debat tijdens Statenvergaderingen aan de orde. Die zou in de loop van de tijd ruwer en persoonlijker zijn geworden.²⁵

Het is beide Statenleden duidelijk dat je bij de CvdK terechtkunt als je een dilemma hebt of een melding wilt doen. Het was niet voor beiden bekend dat je ook bij de vertrouwenspersoon voor de ambtelijke organisatie terecht kunt. Beide Statenleden hebben het idee dat het huidige integriteitssysteem voor Provinciale Staten adequaat functioneert. Volgens één van de Statenleden is het essentieel dat bij iedereen bekend is bij welke contactpersonen je terechtkunt als je wilt sparren of een melding wilt doen. Ook waarderen zij het dat de CvdK rondom verkiezingen fracties helpt bij het samenstellen van hun kieslijsten, onder andere door kandidaten te screenen op integriteit voordat zij op de lijst komen.²⁶

2.9 Samenvatting

- Binnen Provinciale Staten is er op meerdere niveaus aandacht voor integriteit en integer handelen, onder andere door de CvdK voorafgaand aan nieuwe verkiezingen en bij de introductie van nieuwe Statenleden. Communicatie met de samenleving of belanghebbenden over aan integriteit gerelateerde thema's komt beperkt voor. Volgens de griffie is er voldoende budget voor investeringen en ontwikkelingen in integriteit.
- Op Statenleden is de Friestalige Gedrachskoade Yntegriteit Provinsjale Steaten fan Fryslân en het Protokol fermoedens skeinen fan yntegriteit provinsje Fryslân van toepassing. De gedragscode bevat o.a. regels met betrekking tot nevenfuncties, vertrouwelijke en geheime informatie en geschenken en uitnodigingen. Een heldere omschrijving van integriteit ontbreekt daarin. Ook is er geen overkoepelend integriteitsplan voor Provinciale Staten aanwezig. De Friese versies van de gedragscode en het protocol zijn beschikbaar voor Statenleden. De geïnterviewde Statenleden zeggen op hoofdlijnen bekend te zijn met de gedragscode en het protocol. Ook geven zij aan bekend te zijn met én actief deel te nemen aan de tweejaarlijkse integriteitsbijeenkomst. Bovendien weten zij bij wie ze moeten zijn als ze willen sparren over een kwestie of een melding willen doen. Het is niet bekend of deze observaties breder gelden binnen Provinciale Staten.
- De CvdK is een belangrijke spil binnen het integriteitsbeleid van Provinciale Staten. Hij is goed bekend met de elementen van het integriteitssysteem. Hij fungeert (samen met de griffier)

²⁵ Gebaseerd op een groepsgesprek met twee Friese Statenleden op 17 september 2024.

²⁶ Gebaseerd op een groepsgesprek met twee Friese Statenleden op 17 september 2024.

als vertrouwenspersoon voor Statenleden, is zich bewust van zijn voorbeeldrol, draagt het integriteitsbeleid actief uit en plaatst daarbinnen eigen accenten. Zo hamert hij op het belang van het regelmatig bespreken van het thema integriteit, onder andere via de verplichte tweejaarlijkse bijeenkomsten. Komen Statenleden daar niet opdagen, dan krijgen zij een vervangende opdracht van de CvdK. In hoeverre Statenleden zich bewust zijn van hun voorbeeldfunctie en visie vertonen op het integriteitssysteem konden we niet vaststellen, omdat het aantal Statenleden dat deelnam aan het groepsgesprek daarvoor te gering was.

- De verplichte tweejaarlijkse bijeenkomst over integriteit, die onderdeel is van de introductie van nieuwe Statenleden, is belangrijk voor de bewustwording van eventuele integriteitsdilemma's van Statenleden. Hier komen theorie en casuïstiek aan de orde, inclusief door Statenleden zelf ingebrachte casuïstiek. Tevens behandelen Statenleden dan de gedragscode en het protocol.
- Voor Statenleden functioneren de CvdK en de griffier als vertrouwenspersoon. In de regel vangt de griffier de eerste dingen op. Volgens de CvdK meldt hij dat wel altijd aan hem. Gezamenlijk bekijken zij dan of ze niks zijn vergeten, aldus de CvdK. Op basis van het stappenplan in de Handreiking integriteit van politieke ambtsdragers bij gemeenten, provincies en waterschappen en het meest recente Handboek integriteit (beiden van het Ministerie van Binnenlandse Zaken) bepalen CvdK en griffier of vervolgonderzoek nodig is. Conform het Protokol fermoedens skeinen fan yntegriteit provinsje Fryslân registreert de griffier een melding van vermoedens van misstanden en uitkomsten van uitgevoerde integriteitsonderzoeken. Tot op heden is geen sprake geweest van dergelijke vermoedens of onderzoeken. Statenleden kunnen ook de vertrouwenspersonen voor de ambtelijke organisatie benaderen. Dit is niet bij alle Statenleden bekend.
- Het Presidium evalueert alle bijeenkomsten van Provinciale Staten periodiek, inclusief de tweejaarlijkse bijeenkomst over integriteit. Daarmee wordt het integriteitssysteem niet systematisch geëvalueerd. Zij rapporteren niet over de resultaten van het gevoerde integriteitsbeleid (bijvoorbeeld via een jaarverslag integriteit). Er is zeer beperkt zicht op de effecten van het integriteitssysteem.
- Binnen Provinciale Staten (of griffie) is er geen specifieke functionaris belast met taken en ontwikkelingen omtrent het integriteitssysteem.
- De geïnterviewde Statenleden hebben het idee dat het huidige integriteitssysteem voor Provinciale Staten adequaat functioneert. Het is niet bekend of deze observaties breder gelden binnen Provinciale Staten.

3. Afzonderlijke Statenfracties

3.1 Inleiding

We onderzochten in hoeverre Statenfracties eigen integriteitsbeleid hebben in aanvulling op het integriteitsbeleid voor Provinciale Staten als geheel. Daarmee geven wij antwoord op deelvraag vijf:

Hoe geven fracties vorm aan integriteit in aanvulling op wat voor Provinciale Staten is vastgelegd?

3.2 Aanpak uitvraag

We schreven alle Friese Statenfracties aan met het verzoek om drie vragen te beantwoorden over het eigen integriteitsbeleid:

1. Heeft uw fractie een eigen integriteitsbeleid?
2. Zo ja, wat is de reden dat uw fractie een eigen integriteitssysteem heeft en hoe ziet dit eruit: welke initiatieven, regelingen, beleid en activiteiten zijn er?
3. Hoe is het geheel aan initiatieven, regelingen, beleid en activiteiten binnen uw fractie georganiseerd?

Als hulp bij de beantwoording stuurden we een bijlage mee met aspecten uit het uitgebreide beoordelingskader (bijlage 3). Na het oorspronkelijke verzoek stuurden wij per fractie, indien nog geen reactie was ontvangen, nog maximaal drie herinneringen.

3.3 Resultaten uitvraag

Elf van de veertien Statenfracties reageerden op ons verzoek.²⁷ De fracties van de BBB, PvdA en JA21 reageerden niet.

Voor de meeste fracties (zeven) geldt dat landelijk²⁸ integriteitsbeleid (van de partij) op hen van toepassing is. Voor zes van hen geldt dat zij aanvullend daarop specifieke eigen regels of afspraken hebben, bijvoorbeeld nadere regels over geheimhouding/openbaarheid of de afspraak dat deelname aan werkbezoeken geschiedt door minimaal twee fractieleden. In het bijzonder de Friese fractie van D66 kent een uitgebreid eigen integriteitssysteem. Elementen daaruit zijn onder

²⁷ Ten tijde van de uitvraag waren er veertien fracties. In verband met een afsplitsing zijn dat er thans vijftien.

²⁸ Voor het FNP gaat het om beleid van de European Free Alliance.

andere eigen vertrouwenspersonen²⁹ en een eigen Protocol integer en verantwoord gedrag³⁰. Iedereen die een functie vervult binnen D66 Fryslân ondertekent dit. In het protocol staan afspraken over integriteit en verantwoord gedrag, inclusief afspraken om pesten, seksuele intimidatie, discriminatie, agressie en geweld te voorkomen. Het protocol bevat ook een meldstructuur, zodat duidelijk is bij wie mensen terecht kunnen op het moment dat er iets is. Bij de werving van nieuwe fractiemedewerkers en fractieleden is aandacht voor sociale veiligheid en integriteit. In sollicitatiegesprekken met nieuwe medewerkers wordt o.a. gevraagd naar houding, zienswijze en ervaringen ten aanzien van integriteit en worden er ook casussen voorgelegd. Nieuwe medewerkers moeten ook een Verklaring Omtrent het Gedrag overleggen. Ook zijn specifieke verantwoordelijkheden ten aanzien van integriteit belegd bij één medewerker. Denk bijvoorbeeld aan het actualiseren van het integriteitsbeleid als gevolg van nieuwe ontwikkelingen, het beantwoorden van publieksvragen, het onderwerp agenderen zodat het gesprek over integer en verantwoord gedrag gaande blijft, etc.³¹

De volgende fracties gaven aan geen integriteitsbeleid te hebben: PVV, Forum voor Democratie, SP en Provinciaal Belang Fryslân.

3.4 Samenvatting

- Er reageerden elf (van de veertien) Statenfracties op de uitvraag. De animo voor deelname aan het groepsgesprek was beperkt.
- Uit de reacties blijkt dat voor zeven fracties het landelijke integriteitsbeleid (van de partij) van toepassing is op de betreffende Statenfractie. Zes van deze fracties hebben eigen (aanvullende) regels, afspraken of activiteiten.
- Vier Friese Statenfracties geven aan geen integriteitsbeleid te hebben.

²⁹ <https://d66.nl/fryslan/mensen/vertrouwenspersonen/> (benaderd op 13 juni 2024).

³⁰ Fractie D66 Fryslân. (jaartal onbekend). Protocol integer en verantwoord gedrag. Fractie D66 Fryslân.

³¹ Brief van D66 Fryslân aan de Noordelijke Rekenkamer. (2024). D66 Fryslân.

Bronnenlijst

Literatuur en beleidsstukken:

- Brief van D66 Fryslân aan de Noordelijke Rekenkamer. (2024). D66 Fryslân.
- Fractie D66 Fryslân. (jaartal onbekend). Protocol integer en verantwoord gedrag. Fractie D66 Fryslân.
- Hoekstra, A., Huberts, L. en A. Van Montfort. (2021). Lokale integriteitssystemen in Nederland, Duitsland en Vlaanderen: wat er is en wat daarvan te leren valt. Vrije Universiteit Amsterdam.
- Huberts, L.W.J.C. (2023). Veranderingen in het integriteitsdenken en integriteitsbeleid in Nederland. Vrije Universiteit Amsterdam
- Huberts, L.W.J.C. (2005). Integriteit en integritisme in bestuur en samenleving. Wie de schoen past..... Vrije Universiteit Amsterdam.
- Provinciale Staten van Drenthe. Gedragscode Integriteit Provinciale Staten Drenthe 2019. Vastgesteld door Provinciale Staten van Drenthe.
- Provinciale Staten van Fryslân. Gedragscode Yntegriteit Provinsjale Steaten fan Fryslân 2017. Vastgesteld door Provinciale Staten van Fryslân.
- Provinciale Staten van Fryslân. Protokol fermoedens skeinen fan yntegriteit provinsje Fryslân 2017. Vastgesteld door Provinciale Staten van Fryslân op 29 november 2017.

Websites:

- Bureau Integriteit: <https://www.bureauintegriteit.nl/>
- D66 Fryslân: <https://d66.nl/fryslan/mensen/vertrouwenspersonen/>
- Ipsos: <https://www.ipsos-publiek.nl/trend/vertrouwen-in-de-overheid/>

Bijlage 1: Lijst met geïnterviewde personen

Functie

Commissaris van de Koning
Statenlid namens partij 1
Statenlid namens partij 2

Bijlage 2:

Onderzoeksfases

Deze tabel bevat de fases van de onderzoeksprojecten van de Noordelijke Rekenkamer. De meeste projecten maken deel uit van het onderzoeksprogramma van de rekenkamer (<https://www.noordelijkerekenkamer.nl/onderzoek/onderzoeksprogrammas>). Daarnaast verricht de rekenkamer onderzoek op verzoek van Statenleden (zie het Onderzoeksprotocol van de NRK, <https://www.noordelijkerekenkamer.nl/over-ons>, onder ‘Werkwijze’).

Fase	Activiteit
Onderzoeksopzet	De rekenkamer zoekt informatie en verkent welke richtingen het project kan ingaan. Dat doet zij onder andere door zich in te lezen en door (informeel en oriënterend) in gesprek te gaan met medewerkers van de provincie(s) en andere inhoudelijk betrokkenen. <u>Resultaat</u> : onderzoeksplan, vastgesteld door het college van de NRK. De rekenkamer stuurt deze onderzoeksopzet naar de provinciesecretaris, met het verzoek een inhoudelijke contactpersoon aan te wijzen.
Uitvoering: Empirisch onderzoek /Nota van Bevindingen + Ambtelijk hoor en wederhoor	De rekenkamer voert vervolgens een startgesprek met de vaste provinciale contactpersoon en de aangewezen inhoudelijke contactpersoon. De provincie levert daarna binnen een maand de gevraagd documenten. De rekenkamer verzamelt gegevens, deels van de provincie, deels van andere instanties. Soms zet zij een enquête uit. De relevante gegevens en de antwoorden op de feitelijke onderzoeksvragen krijgen een plekje in de conceptnota van Bevindingen, vast te stellen door het college van de NRK. Aan de provincie vraagt de rekenkamer het concept van de Nota van Bevindingen te controleren op <u>feitelijke</u> correctheid (de provincie krijgt <u>vijf weken</u> om dit te doen). De rekenkamer stelt vervolgens een reactienota op en bespreekt die met de provincie (vaste contactpersoon en inhoudelijke contactpersoon). Feitelijke onjuistheden in de Nota van Bevindingen corrigeert de rekenkamer.
Uitvoering: Analyse en beoordeling	Op basis van alle gegevens formuleert de rekenkamer conclusies en aanbevelingen. Die vormen, met de inhoud van de Nota van Bevindingen, het <u>eindrapport</u> . Het college van de NRK stelt het eindrapport vast.
Afronding Bestuurlijke reactie Nawoord Openbaarmaking	Vervolgens stuurt de rekenkamer het vastgestelde eindrapport aan het college van Gedeputeerde Staten, met het verzoek een bestuurlijke reactie te geven (binnen vijf weken). De rekenkamer biedt aan de desbetreffende gedeputeerde(n) een toelichting te geven op de conclusies en aanbevelingen. <u>NB</u> . Het rapport verandert door dat gesprek niet meer. De bestuurlijke reactie wordt als bijlage bij het rapport opgenomen. Naar aanleiding van de bestuurlijke reactie van het college van Gedeputeerde Staten kan de rekenkamer besluiten een nawoord te schrijven; ook dat is een bijlage bij het rapport. Daarna presenteert de rekenkamer het eindrapport in een besloten bijeenkomst aan de leden van Provinciale Staten; daarna is het rapport openbaar. Daarna licht zij het rapport nog eens toe in een bijeenkomst (zoals een commissievergadering) van PS. <u>NB</u> . Dat betekent dus, dat <u>alle voorgaande stappen betrouwbaar</u> zijn en dat de provincie geen van de stukken die zij van de rekenkamer ontvangt aan derden mag geven.

Bijlage 3:

Beoordelingskader

Dit normenkader is ontwikkeld door onderzoekers van de Vrije Universiteit en eerder succesvol toegepast bij onderzoek naar integriteitssystemen op organisatieniveau en bij decentrale overheden.³²

Beoordelingskader kwaliteit integriteitssystemen

Aandacht voor integriteit (*agenderen*)

- 1.1 op alle niveaus en binnen alle geledingen van de organisatie
- 1.2 als onderdeel van het personeelsbeleid (selectie³³, introductie (eed/belofte/beëdiging), werkoverleg³⁴)
- 1.3 in relatie en communicatie met de omgeving (samenleving, belanghebbenden)
- 1.4 investering in integriteit via voldoende middelen (geld, tijd en expertise)

Duidelijkheid over integriteit(sbeleid) (*specificeren*)

- 2.1 heldere omschrijving/definitie van de visie op integriteit, met aandacht voor 'integritisme'³⁵
- 2.2 een maatschappelijk gemotiveerd (waarden en normen), samenhangend en geoperationaliseerd integriteits(beleids)plan verduidelijkt en ondersteunt die visie;

Ethisch leiderschap (*committeren*)

- 3.1 managers en politieke ambtsdragers vertonen zelf voorbeeldgedrag op het gebied van integriteit (moral person);
- 3.2 managers en politieke ambtsdragers zijn toegankelijk en open naar medewerkers³⁶ over integriteitsdilemma's als ook duidelijk bij schendingen (sancties);
- 3.3 managers en politieke ambtsdragers vertonen leiderschap met visie op en verlenen doorlopende steun voor het integriteitssysteem (moral manager).

³² Zie onder andere Hoekstra, A., Huberts, L. en A. Van Montfort. (2021). Lokale integriteitssystemen in Nederland, Duitsland en Vlaanderen: wat er is en wat daarvan te leren valt. Vrije Universiteit Amsterdam.

³³ Bij bestuur kan gedacht worden aan de selectie van gedeputeerden en Commissaris van de Koning. Bij politiek kan gedacht worden aan de selectie van Provinciale Statenleden.

³⁴ Bij bestuur kan gedacht worden aan bestuursoverleggen. Bij de politiek kan gedacht worden aan informerende bijeenkomsten (bijvoorbeeld introductieprogramma's) of informele overleggen.

³⁵ Integritisme houdt in dat integriteitsoordelen worden geveld, terwijl daar geen grond voor is. Waar het de definiëring van integriteit betreft, gaat het dan in het bijzonder om het overdrijven van het belang van de in het geding zijnde normen en waarden die niet van morele aard zijn. Het gaat bij integriteit dus niet om iets onbeduidends, alledaags (zoals etiquette) of om naleving van technische normen. De normen en waarden die in het geding zijn bij integriteit, doen er toe. Ze zijn belangwekkend of zelfs wezenlijk voor de persoon of organisatie. (Huberts 2005, p. 17).

³⁶ Ambtenaren, griffiemedewerkers, fractiemedewerkers, etcetera.

Evenwichtige integriteitsstrategie (*balanceren*)

- 4.1 serieuze aandacht voor zowel het bevorderen van het integriteitsbewustzijn (waarden-georiënteerd) als het tegengaan van integriteitsschendingen (regel- en sanctie georiënteerd);
- 4.2 ook aandacht voor de onderlinge samenhang (en onderlinge afhankelijkheid) van de waarden- en regelgeoriënteerde benaderingen en instrumenten;

Maatregelen en instrumenten m.b.t. integriteit (*organiseren*)

5.1 Gedragscode

- de ambtelijke organisatie, het bestuur en de politiek beschikken over (een) duidelijke gedragscode(s)
- werknemers (en externe belanghebbenden) en politieke ambtsdragers zijn betrokken bij de ontwikkeling van de code(s)
- de code(s) wordt (worden) goed gecommuniceerd (is beschikbaar en bekend), intern en extern

5.2 Regelgeving integriteit

- duidelijke regels met betrekking tot bijvoorbeeld geschenken, nevenwerkzaamheden, declaraties, inkoop/aanbesteding, vergunningverlening, vertrouwelijke informatie en het melden van integriteitsschendingen;
- deze regels zijn beschikbaar en bekend onder de medewerkers en politieke ambtsdragers en externe belanghebbenden

5.3 Integriteit in personeelsbeleid

- in werving-, selectie en screening (procedures) nadrukkelijk aandacht voor integriteit³⁷
- aandacht voor integriteit in periodieke (personeels)gesprekken en -beleid

5.4 Integriteitstraining

- integriteitstrainingen worden regelmatig aangeboden voor en bijgewoond door politieke ambtsdragers, managers en medewerkers³⁸ (met aandacht voor vervolgbijeenkomsten)

5.5 Advies, melding en onderzoek m.b.t. integriteitsdilemma's en -schendingen

- aanwezigheid van en bekendheid met vertrouwenspersonen voor advies en meldingen
- heldere vormgeving van integriteitsonderzoek naar schendingen, via interne (en externe) meldprocedures, duidelijkheid over de onderzoekseenheid en een onderzoeksprotocol
- heldere communicatie over integriteitsonderzoeken met de betrokken medewerkers, politieke ambtsdragers, afdelingen (incl. 'nazorg') en de organisatie;

5.6 Registratie en rapportage

- centrale registratie en rapportage van de meldingen van (vermoedens van) misstanden en (de uitkomsten van) integriteitsonderzoeken

5.7 Risicoanalyse

- periodieke risicoanalyses voor de bewustwording van kwetsbare processen en functies

5.8 Integriteitsbureau of -functionaris (centrale actor)

- een integriteitsbureau of -functionaris met uitdrukkelijke taken m.b.t. de invulling, uitvoering en afstemming van het integriteitssysteem en beleid (voor ambtelijke organisatie / bestuur / politiek)

³⁷ Dat geldt ook voor de selectie van gedeputeerden en Commissaris van de Koning.

³⁸ Inclusief griffiemedewerkers en fractiemedewerkers.

- het integriteitsbureau of -functionaris wisselt kennis en ervaringen uit over integriteitsbevordering met andere organisaties en/of in (intern) netwerkverband

Kritische reflectie en evaluatie (reflecteren)

6.1 het integriteitsstelsel en -beleid (voor ambtelijke organisatie / bestuur / politiek) wordt periodiek gemonitord/geëvalueerd gericht op de feitelijke implementatie (incl. de bekendheid) van het beleid, als ook de effectiviteit/werking ervan met van daaruit ook het actualiseren en verbeteren van het beleid op de agenda.

6.2 over de resultaten van het integriteitssysteem en -beleid (en integriteitsschendingen) (voor ambtelijke organisatie / bestuur / politiek) wordt open en transparant gecommuniceerd met de samenleving en externe belanghebbenden

Bijlage 4: Nawoord

De Noordelijke Rekenkamer vroeg het presidium van Provinciale Staten van Fryslân gezamenlijk te overleggen wat de beste manier is om het rapport aan Provinciale Staten aan te bieden en met de Staten te bespreken. Dat overleg heeft plaatsgevonden. In dat gesprek (en in een soortgelijk gesprek met het presidium van Provinciale Staten van Groningen) werden enkele opmerkingen gemaakt waar de rekenkamer graag nader op in wil gaan, om misverstanden te voorkomen.

Gebruik van fractienamen in het rapport

De rekenkamer noemt geïnterviewde personen niet bij naam, evenmin als namen van deelnemers aan groeps gesprekken. Voor fractienamen ligt dat soms anders, afhankelijk van het doel van de interviews dan wel groeps gesprekken. In de groeps gesprekken wilde de rekenkamer een zo veilige mogelijke sfeer creëren zodat deelnemers zo open mogelijk op onze vragen konden reageren. Daarom besloten we ook de namen van deelnemende fracties niet te vermelden. Dat ligt anders bij de uitvraag (= verzoek om informatie) onder Statenfracties. Doel daarvan was zo feitelijk mogelijke informatie van het integriteitssysteem per fractie verkrijgen. We noemen daarom hier wel de fractienamen, deels omdat het om feitelijke informatie gaat en niet om meningen, deels omdat die informatie voor lezers van meerwaarde kan zijn. Daarbij valt te denken aan: weten a) welke fracties reageerden, b) welke fracties wel of geen integriteitsbeleid hebben en c) welke goede voorbeelden bestaan bij welke fracties vanuit de gedachte dat andere fracties daar inspiratie uit zouden kunnen halen / van kunnen leren. Het is door deze werkwijze mogelijk dat fracties die niet reageerden op de uitvraag (en zo met naam worden genoemd in het rapport) wel van plan waren deel te nemen aan het groeps gesprek dat de rekenkamer uiteindelijk moest annuleren vanwege te weinig animo. Dat is wat de rekenkamer betreft een ongelukkig en onbedoeld gevolg van de gehanteerde werkwijze. Overigens was het niet onze intentie dat fracties een keuze zouden maken tussen deelnemen aan het groeps gesprek óf reageren op de uitvraag; zij deden dat wellicht wel.

Jaarverslag

De rekenkamer beveelt onder andere aan een overkoepelend integriteitsbeleidsplan (aanbeveling 2) voor Provinciale Staten op te stellen en jaarlijks een verslag (aanbeveling 3). Op die manier krijgt het thema integriteit structureel en periodiek aandacht. Tevens draagt registratie in een jaarlijks verslag bij aan zicht op de effectiviteit/werking van het integriteitssysteem en daarmee aan actualisatie en verbetering. We realiseren ons dat dat enige creativiteit vraagt van de opstellers. Zij moeten immers enerzijds zinvolle informatie bieden, anderzijds niet de vertrouwelijkheid schaden.

Groningen
Fryslân

Drenthe